

Zeynü'l-Ahbâr (Tâhirîler, Saffârîler, Sâmânîler ve Gazneliler)

Ebû Saîd Abdulhay Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî, Çev. Filiz Akçay
Ankara, Gece Kitaplığı, 2022, 86 sayfa, ISBN:978-625-430-331-9.

Gülseri Begüm OKUDAN*

Orta Çağ tarihi kaynakları dönemin anlaşılması ve aydınlatılması için önemli eserlerdir. Dilleri çoğunlukla Arapça ve Farsça olan bu eserler, dönem hakkında sosyal, siyasal, askerî ve ekonomik birçok açıdan kıymetli bilgileri ihtiva etmektedir.

Zeynü'l-Ahbâr eserinin giriş bölümü, eser ve müellifi Ebû Saîd Abdulhay Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî hakkında genel bilgileri içermektedir. Eserin çevirileri ve çeviriler arasındaki farkları inceleyen mütercim, eserde çevirinin farklılıklarının olduğunu belirtmiştir. Eserde Abdülhay Habîbî, Said-i Nefisi ve Ebû Ali Sellâmî gibi müverrihlerin tercümeleri ile Birûnî, Hurdazbîh gibi âlimlerin eserlerinden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Eserin bilinen iki nüshasının İngiltere'de olduğunu belirten müverrih, çevirilerin örnekleri hakkında bilgi vermiştir. Eser İngilizce, Rusça, Macarca, Arapçaya çevrilip, A.P. Martinez tarafından İngilizceye tercüme edilip Farsça orijinal metni ile birlikte yayımlanmıştır. Eser ve yayım süreci hakkında kısaca bilgi veren araştırmacı ayrıca Ebû Saîd Abdulhay Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî hakkında da bilgiler vererek genel bir giriş yapmıştır.

Ebû Saîd Abdulhay Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî, *Zeynü'l Ahbâr* eserinde bayram günleri, âdetler, soylar ve geçmiş milletler hakkında bilgiler vermiştir. Ebû Saîd Abdulhay Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî, Abdürreşîd b. Mes'ud b. Mahmûd Sebüktegin'in saltanatı sırasında eseri Gazne'de kaleme almıştır. Eserin tercümesi hakkında bilgiler verilen ilk bölümde, yazıldığı süreç hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ ABD, Ankara, gbegumokudan@gmail.com

Daha sonra eserin el yazması kopyası üzerine bilgiler verilen bu bölümde Cambridge ve Oxford'da bulunan nüshaları üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. İngilizceye yapılan tercümesinde esere sadık kalınmadığı tespit edilmiştir. Bu durum üzerine yapılan genel bir değerlendirmede, eserde geçen birçok kelimenin yanlış yazılıp çevrildiği tespit edilmiştir.

Bazı tarihlerin yanlış yazıldığı düşünülse de bu tarihlerin yazımında Orta Çağ tarih yazıcılığına uygun bir yöntem olduğu belirtilmiştir. Bu husus, tarihten farklı örnekler gösterilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Eserde Orta Çağ tarih yazıcılığı hakkında kısa değerlendirmelere yer verilerek eserin derlenip düzenlenişi hakkında genel bir girizgâh yapılmıştır.

Eserin tercümesi Tâhîrîler ile başlamıştır. Tâhîrîlerin hükümdarlarından Tâhir bin Abdullah, Talha bin Tâhir, Muhammed bin Tâhir ve Fitne Ya'kûb bin Leys, Amr bin Leys gibi birçok Tâhîrî hükümdarı hakkında bilgiler verilen eserde, Tâhîrîlerin bölgedeki siyasi, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Belh, Büst, Sistan, Nişabur, Cürcan gibi önemli şehirlerde Tâhîrîlerin hâkimiyeti, siyasi ve askerî politikaları hakkında bilgiler verilmesi eseri önemli kılmaktadır.

Tâhîrîlerin siyasi hayatı kadar askerî ve politik pek çok süreci hakkında verilen bilgiler, eserin dönemi aydınlatması açısından kıymetlidir. Eserde Sâ mânî hükümdarları ve soyları da aktarılmıştır. Sâ mânîlerin soy bağı olarak kökenleri; Kazvin, Zencan, Rey, Taberistan, Cürcân, Sistan, Buhara, Semerkand ve Maverâünnehir'e hâkim olmaları üzerine, eser devri hakkında çok kıymetli bilgilere yer vermiştir. Es-Said Nâsr bin Ahmed, el-Hamîd Ebû Muhammed Nûh bin Nâsr, er-Reşîd Ebû'l-Fevâris Abdülmelik bin Nûh gibi Sâ mânî hükümdarlarının hayatı ve siyasi faaliyetleri hakkında da önemli bilgilerle karşılaşılabilir.

Sâ mânîlerin sosyal, siyasal ve askerî durumları hakkında bilgi verilen eserde, Sâ mânî sarayında yaşanan politik olaylara da değinilmiştir. Müellif, dönemin dinî isyanları ve mücadeleler hakkında bilgiler vermiştir. Rum vilayeti, Hindistan, Çin, Irak, Şam, Mısır, Renah, Zabil, Kabil, Sind ve Arap vilayetleri ile yapılan mektuplaşmalara dair bilgiler de kitapta yer almıştır.

Sâ mânî Devleti'nin savaşları, Simcûrîler ve Tâhîrîler ile olan mücadeleleri ve iki taraf arasındaki diplomatik süreçler hakkında kıymetli bilgilere ulaşılmaktadır. Simcûrîlerin Kara Tegin, Isficabî ve Baytuz gibi aileler ile olan ilişkileri hakkında bilgiler verilen eserde dönemin aydınlatılması için değerli bilgiler de yer almaktadır.

Eser Sâ mânî Devleti'nin son dönemleri ve bu devlet bünyesinden ortaya çıkan Gazneli Devleti'nin ilk dönemleri hakkında da önemli bilgilere yer vermiştir. Gazneli Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilen Alp Tegin'in Ebû Ali Muhammed Belâmî ile birleşerek tahta kendi adayını zorla geçirtmek istemesi ve başarısızlığı hakkında bilgiler verilmiştir.

Sâ mânî Devleti'nin idarecisi olan II. Nuh'a bağlı kalan Sebüktegin, Hacib Alptegin'den sonra Gazne, Gerdiz, Pervan, Kabil ve Büst şehirlerini ele geçirerek bölgenin hâkimi olmuştur. Eserde Gazneli Devleti'nin beylikten devlete yaşadığı siyasi süreç ile bölgede yaşanan mücadeleler hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Sebüktegin'in Sâ mânî Devleti ile olan ilişkileri Emir Mahmud'un Simcûrîler ile

olan mücadeleleri ve ordu düzeni, teçhizatı gibi birçok konu hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Sâmânî Devleti'nin son yılları ve bu dönemde önemli siyasi etkinlik gösteren Emir Mahmud hakkında da önemli bilgilere değinilmiştir. Emir Mahmud'un babası Sebüktegin'in vefatı ve Emir Mahmud'un Gazne'de tahta çıkış süreci, Nişabur'a hâkimiyeti ile Abdülmelik b. Nuh döneminde Emir Mahmud'un seferleri, savaşları ve başarıları eserde büyük bir övgüyle aktarılmıştır.

Eserde Emir Mahmud'un tahta çıkışı ve halifeden aldığı unvanlar; Belh, Herat, Sistan ve Hindistan seferleri hakkında kıymetli bilgiler mevcuttur. Sultan Gazneli Mahmud ve Karahanlıların ilişkileri; Oğuzlar ile olan ilişkiler ve Oğuz politikaları; Gazneli Sultan Mahmud'un Hindistan seferleri üzerine genel değerlendirmelere yer verilen eser, Gazneli döneminin kuruluşu ve ilk dönemleri hakkında verdiği bilgiler hasebiyle kıymetli bir kaynaktır.

Eser, Sultan Gazneli Mahmud'un Hindistan seferleri, seferlerin yapılış süreci, seferlerin sonuçları ve bu seferlerin Gazneli Devleti'ne ve Sultan Gazneli Mahmud'a sağlamış olduğu saygınlık hakkında bilgileri ihtiva etmektedir. Gazneli Sultan Mahmud ve Karahanlı hükümdarı Yusuf Kadir Han'ın ittifakı ile Selçuklularla olan ilişkilere de değinen müverrih, Sultan Gazneli Mahmud'un sarayının zenginliğini detaylı olarak aktarmıştır. Saraydaki yiyecekler, mücevherler, Ermenilerden alınan kıymetli taşlar eserde dikkat çeken bilgiler arasındadır.

Gazneli ve Karahanlı Devletleri ile Selçukluların ilişkileri hakkında bilgi veren müellif, ayrıca Gazneli ve Selçuklu ilişkilerine de yer vermiştir. Gazneliler ve Selçuklular arasında yaşanan savaşları aktaran müellif, Emir Mahmud'un vefatından sonraki süreçte oğulları Mes'ud ve Muhammed hakkında bilgilerle beraber Emir Mes'ud'un politikaları hakkında bilgilere de yer vermiştir. Müellif, Gazne şehrine yapılan imar faaliyetleri ve halkın memnuniyetlerine de değinmiştir.

Emir Mes'ud'un Hindistan seferleri; Nesa, Serahs ve Dandanakan Savaşları ile Gazneli Devleti'nin zayıflama süreci ve eserin sonunda Emir Mes'ud'un esir olması aktarılmıştır. Eser, Gazneli Devleti'nin yıkılışı ve hanedan üyelerinin katlinin anlatılması ile sona ermiştir.

Sonuç olarak; Orta Çağ Asyası ve Orta Orta Doğusu'nun önemli devletlerinden Tâhirîler, Saffârîler, Sâmânîler ve Gazneliler hakkında vermiş olduğu bilgilerle dönemin aydınlatılmasına katkı sağlaması; araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlaması ve ilgililerine çağrı anlaşılır ve açık şekilde aktarması bu tercüme eseri cazip kılmaktadır.